

איזהו בור האמור בתורה?

א. סדר הלימוד השבועי

יום שני – המשנה מט: וסוגית הגמרא שעליה.
יום שלישי – נעבור לעיין במשניות פרק שלישי ובתוספתא שם, ולאחר מכן את הסוגיה כח: בעניין אבנו סכינא ומשאו. הראשונים דנים בקשר בין מחלוקת רב ושמאל ובין מושגי היסוד של הסוגיה מט:.
ימים רביעי וחמישי – נמשיך את העיון בנ"ל ונתחיל לעיין בסוגיה כח:–ל. בענין נתקל פושע ומפקיר נזקיו (הסוגיה רחבה ואני מניח שלא נמצא את כולה בימים אלו).

ב. איזהו בור האמור בתורה?

1. עיינו במקורות התנאים העוסקים בתיאור הבור האמור בתורה – המשנה על שני ענפי הנוסח שלה, תוספתא פ"ו הלכות ד-ה, מכילתא דרשב"י.
 - א) בפרשנות המקורות קחו בחשבון את הבנתכם את הריאליה של בורות ושל דרכי החפירה של בור.
 - ב) עמדו על היחס בין המקורות ועל עמדות היסוד הנקטות במקורות אלו באשר לחיוב בור.
 - ג) ביאור המקורות בתוספתא כפשוטה מעמ' 50 ואילך.
 - ד) תוכלו להיעזר בטבלה המצורפת.
2. סוגיית הגמרא:
 - א) לימדו את הסוגיה מט: עד המשנה הבאה.
 - ב) עמדו על מבנה הסוגיה.
3. ברייתת רבי ישמעאל ורבי עקיבא:
 - א) עמדו על משמעות דבריהם בברייתא עצמה. מהי השאלה המרכזית שהם דנים בה, ומהו יסוד החילוק ביניהם?
 - ב) עיינו משנה שביעית פ"ג מ"י ובתוספתא בבא קמא פ"ב הי"ב.
4. מחלוקת רבה ורב יוסף:
 - א) עמדו על פרשנותם למחלוקת התנאים וליחס בין פרשנותם ובין פשט הברייתא.
 - ב) כיצד הם מפרשים את המונח "כי יפתח"?
 - ג) מהם המחייבים של בור כפי שעולה מתוך דברי האמוראים?
5. ראשונים על הסוגיה (מעבר לרש"י):
 - א) מט: תד"ה החופר בור, ברה"ר ופתחו לרה"י, ברה"י ופתחו לרה"י אחר (מה פשר ההו"א של ר"י שהיה מקום לפטור בפותח לרשות היחיד של אחר?), על הכריה, בכור ברשותו.
 - ב) רמב"ם הלכות נזקי ממון פי"ב הלכות א-ג.
 - ג) רשב"א ב. ד"ה שדרכן להזיק וממונך ושמירתן עליך.
6. כא., "לימא בכור ברשותו... הא חזי להו" (כבר למדנו במסגרת שן ברה"ר).
7. בעלות על בור בלי פתיחה וכרייה:
 - א) ראו את דרשת המכילתא דרשב"י, מהדורת אליאס עמ' 337 משו' 15.
 - ב) ירושלמי ב"ק עמ' 1201 שורות 12-16, "אין לי אלא... כרשות". (פירוש ביפה עינים מט: ובתוספתא כפשוטה עמ' 51).
 - ג) פסק הרמב"ם הנ"ל עם פירוש יד פשוטה (דיון רחב אצל אליאס עמ' 47-48).
8. אפשרות להתחייב על בור שאחר כרה אך הוא ברשותי:
 - א) מח. "אמר רבא הכניס שורו... דכרייה דמי" וברש"י ד"ה ובעל חצר, ובתד"ה אע"ג (ראב"ד ד"ה הכא כיון).
 - ב) מט: סוף תד"ה ברה"י ופתחו לרה"י.
9. נחוניא חופר שיחין:
 - א) מקבילה בירושלמי שקלים, עמ' 619.
 - ב) עוד על רבי חנינה בן דוסא – משנה ברכות פ"ה מ"ה, תוספתא ברכות פ"ג ה"כ ובבבלי ברכות לג..
 - ג) יונה פרנקל, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, עמ' 18-22.

משנה מסכת בבא קמא פרק ה משנה ה

נוסח בבל

- 5 החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים או ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד אחר חייב
- 10 החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב אחד החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין חייב אם כן למה נאמר בור? מה בור שיח בו כדי להמית עשרה טפחים, אף כל שיח בו כדי להמית עשרה טפחים. היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב:

נוסח א"י – כ"י קויפמן ופרמה

- 15 החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב אחד החופר בור ושיח ומערה חריצין ונעיצין. אם כן למה נאמר בור? אלא מה הבור שהוא כדי להמית עד עשרה טפחים, אף כל דבר שהוא כדי להמית עד עשרה טפחים. היו פחותים מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב.
- 20 החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים ברשות הרבים ופתחו [לרשות] הרבים אחר חייב

תוספתא מסכת בבא קמא (ליברמן) פרק ו

הלכה ד

- 25 חפר ברשות הרבים ופתח לרשות הרבים אפי' הוא של רבים חייב עד שימסור לרבים אי זהו בור שאמרה תורה? חפר ברשות היחיד ופתח לרשות היחיד - יש לו רשות לחפור ויש לו רשות לפתוח, ברשות הרבים ופתח לרשות הרבים - אין לו רשות לחפור ואין לו רשות לפתוח, ברשות היחיד ופתח לרשות הרבים - יש לו רשות לחפור ואין לו רשות לפתוח אבל יש רשות הרבים ליכנס לשם, ברשות הרבים ופתח לרשות היחיד, אפי' היא של רבים פטור.
- 30 ר' יוסי בי ר' יהודה מחייב עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים או עד שירחיק מן הכותל ארבעה טפחים כדי שיהלך אדם או עד שימסור לרבים הלכה ה חפר ופתח ומסר לרבים פטור וכן היה נחוניא פותח וחופר שיחין, עושה חופר ומסר לרבים, וכשבא דבר זה לפני חכמים אמרו עשה זה כהלכה.
- 35

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כא

(לג) "וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור"

הרי זה בא ללמד

- 40 על החופר בתוך שלו ופתוח לרשות הרבים - אף על פי שאין לו רשות לפתוח אבל יש לו רשות לחפור ויש לה רשות לבהמה להלך, ועל החופר ברש' הרב' ופתוח לתוך שלו - שאף על פי שאין לו רשות לחפור אבל יש לו רשות לפתוח ויש לה רשות לבהמה להלך, לפי שמצינו בבהמה שאם הזיקה כדרך הילוכה ברש' הרב' פטור עליה, יכול אם הוזקה כדרך הילוכה ברש' הרב' יהא פטור עליה?
- 45 ת"ל כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור אין לי אלא הפותח והכורה, פתח ולא כרה כרה ולא פתח מנין? ת"ל כי יפתח או כי יכרה יכול אף הפותח והכורה בתוך שלו?
- 50 ת"ל ובער בשדה אחר (שם כב ד), מה זה מיוחד שהוא חוץ מרשותו כך כל דבר שהוא חוץ מרשותו.

- 55 "כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור"
 אין לי אלא הפותח והכורה, מנין לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה?
 ת"ל בעל הבור ישלם, לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה[ה].
 יכול אף על פי שלא בא לרשותו? <...>
 ת"ל כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור <...>
 אין לי אלא הפותח והכורה, מנין לרבות שואל ושומר חנם ונושא שכר ושוכר?
 ת"ל <ו>לא יכסנו, את שדרך כסויו עליו, לרבות שואל ושומר חנם ונושא שכר ושוכר.
- בבלי מט :**
- 60 בבא קמא מט ע"ב המבורג 165
 תנו רבנן:
 החופר בור ברשות (הרבים) [היחיד] ופתחו לרשו' הרבים חייב
 וזהו בור האמור בתורה
 דברי ר' ישמעאל
 ר' עקיבה או': 65
 הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זהו בור האמור בתורה
- 70 אמ' רבה:
 בבור ברשות הרבים כולי עלמא [לא פליגי] דמחייב,
 מאי טע' ? דאמ' קרא "כי יפתח וכי יכרה", אם על פותח חייב, על כורה לא כל שכן?
 אלא שעל עסקי פתיחה באה לו ושעל עסקי כרייה באה לו.
 לא נחלקו אלא (נ ע"א) בבור ברשותו,
 ר' עקיבה סבר "בעל הבור ישלם" אמ' רחמ', דאית ליה בעלים עסיקינן,
 ור' ישמעאל סבר מאי "בעל הבור"? בעל תקלה הוא דאמ' רחמ'. (ואלא)
 [נ]מאי זהו בור האמור בתורה דקא"ר עקיבה?
 זהו בור שפתח בו הכת' תחלה לתשלומין,
- 75 ורב יוסף אמ':
 בבור ברשות היחיד כולי עלמ' לא פליגי,
 מאי טע' ? "בעל הבור" אמ' רחמ', דאית ליה בעלים עסיקינן.
 כי פליגי בבור ברשות הרבי',
 ר' ישמעאל סבר 'כי יפתח' וכי יכרה' שעל עסקי פתיחה באה לו ושעל עסקי כרייה באה לו,
 ור' עקיבה סבר הנהו מצרך צריכי,
 דאי כת' רחמ' 'כי יפתח', הוה אמינא פותח הוא דסגי ליה בכסוי אבל כורה לא סגי ליה בכסוי עד דטאים ליה,
 ואי כתב רחמ' 'כי יכרה', הוה אמינא כורה הוא דבעי כסוי משום דעבד מעשה אבל פותח דלא עבד מעשה אימא
 אפלו כסוי נמי לא בעי, קמ"ל.
 (ואלא) [נ]מאי זהו בור האמור בתורה דקא"ר ישמעאל?
 זהו בור שפתח בו הכת' תחלה לנזקין.
- 80 מיתיבי:
 החופר בור ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד פטור,
 ואע"פ שאינו רשאי, לפי שאין עושין חלל תחת רשות הרבים.
 ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים חייב,
 ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים, כגון אלו החופרין לאושי[נ] פטור
 ור' יוסי בר' יהודה מחייב על זה עד שיעשה מחיצה עשרה או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום
 דריסת רגלי בהמה ארבעה.
 טע' דלאושי[נ], הא לאו לאושי[נ] חייב,
 הא מני?
 בשלמ' לרבה, רישא ר' ישמעאל וסופא ר' עקיבה ומציעתא דברי הכל,
 אלא לרב יוסף בשל' סופא דברי הכל מציעתא ר' ישמעאל, אלא רישא מני? לא ר' ישמעאל ולא ר' עקיבה!
 אמ' לך רב יוסף: (בשל') כולה (ר' ישמע') [דברי הכל] היא, ורישא שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו.
 אמ' רב אשי: [השתא דאוקימתא לרב יוסף בדברי הכל], לרבה נמי לא תוקמה בתנאי, (סופא דברי הכל)
 [כולה ר' ישמע'] היא כגון דארווח בה ארווחי לרשות? (ר' הרבים
- 90 מיתיבי:
 החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשו' הרבים חייב
- 95
- 100
- 105

- 110 ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים פטור בשלמ' לרבה (כולה) ר' ישמעאל היא, אלא לרב יוסף, [בשלמא רישא ר' יש?מ? אלא סיפא (מני)] מני לא ר' ישמעאל ולא ר' עקיבה! אמ' לך בחופרין לאושי(0)[ן] ודברי הכל.
- תנו רבנן:
 חפר ופתח ומסר לרבים פטור,
 חפר ופתח ולא מסר לרבים חייב.
 115 [ומאי מסר לרבים?
 דיהב להו נטלא, (וכך)] וכך היה מנהגו של נחוניא חופר שיחין [שהיה] חופר ופתח ומסר לרבים, וכשבא דבר אצל חכמ' אמרו קיים זה הלכה [זו]. הלכה זו ותו לא?
 אלא אימא קיים זה אף הלכה זו].
- 120 תנו רבנן:
 מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור הגדול,
 באו והודיעו את ר' חנניה בן דוסא.
 שעה ראשונה אמ' להן שלום,
 125 שנייה אמ' להן שלום,
 שלישית אמ' להן כבר עלתה.
 אמרו לה: בתי, מי העליך?
 אמרה להן: זכר של רחלים נודמן לי וזקן אחד מנהיגו.
 אמרו לו: נביא אתה?
 130 אמ' להן: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי: דבר שאותו צדיק נצטער בו, יכשל בו זרעו?
 וא"ר אחא: ואעפ"כ מת בנו בצמא שנ' 'וסביביו נשערה מאד', מלמד שהקב"ה מדקדק על סביביו כחוט השערה.
 ר' חנינה אמ': מהכא, 'אל נערץ בסוד קדושים רבה נורא על כל סביביו',
 א"ר חנינה: כל האומ' הקב"ה ותרן הוא יתותרון בני מעיו, אלא מאריך אפיה וגבי דיניה, שנ' 'הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט'.
 135 א"ר חגא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני: מאי דכת' (נ ע"ב) 'ארך אפים' ולא כת' 'ארך אף'?
 ארך אפים לצדיקים, ולרשעים מאריך רוחיה וגבי דיניה.
- תנו רבנן:
 לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים,
 140 מעשה באחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים, ומצאו חסיד אחד, ואמ' לו ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך?
 ליגלג עליו,
 לימים נצרך אותו אדם ומכר שדהו, והיה מהלך באותו רשות הרבים ונכשל באותן אבנים.
 אמ': יפה אמ' לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך.
- 145 משנה מסכת שביעית פרק ג משנה י
 הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מותר להעמיק עד הסלע מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי רבי יהושע רבי עקיבא אומר כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים לא יתקנו מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין וכן החופר בור ושיח ומערה:
- 150 תוספתא מסכת בבא קמא (ליברמו) פרק ב הלכה יב
 מסקלין דרך רשות הרבים דברי ר' יהושע ר' עקיבא אומ' כשם שאין לו רשות לקלקל כך אין לו רשות לסקל ואם סיקל יוציא לים או לנהר או למקום הטרשים

רבי ישמעאל בברייתא		רבי עקיבא בברייתא		מכילתא דרשב"י	תוספתא	משנה		המקרה
רבי יוסף	רבה	רבי יוסף	רבה			ענף בבל	ענף א"י	
חייב	חייב	פטור	חייב		חייב	חייב	חופר ברשות הרבים ופותח ברשות הרבים	
חייב	פטור	חייב (כנ"ל)	חייב (הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו)	חייב	חייב	חייב	חופר ברשות היחיד ופותח ברשות הרבים	
				חייב	מחלוקת: סתם התוספתא – פטור, ריב"י מחייב	חייב	חופר ברשות הרבים ופותח לרשות היחיד	
					פטור	חייב	חופר ברשות היחיד ופותח ברשות היחיד אחר	